

лени на работе к отдельной категории дел. Анализируются особенности и порядок немедленного выполнения данной категории дел.

Ключевые слова: исполнения решения суда, восстановлении на работе незаконно уволенного или переведенного работника, немедленное исполнение, исполнительный процесс.

Summary

Bondar I. Peculiarities of execution of judgment on reinstatement in a job: theory and practice.

The article covers theoretical and practical aspects of execution of judgments on reinstatement in a job of illegally dismissed or assigned employees. Grounds of assignment of execution of judgments on reinstatement in a job to separate category of cases are revealed. Peculiarities and procedure of direct execution of such category of cases are analyzed.

Key words: execution of judgments, reinstatement in a job of illegally dismissed or assigned employee, direct execution, executive process.

Отримано 29.07.2013

УДК 341.9.01

Е. М. ГРАМАЦЬКИЙ

Ернест Мірчевич Грамацький, кандидат юридичних наук, доцент Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВА, ЩО РЕГУЛЮЄ АВТОНОМІЮ ВОЛІ СТОРІН

Автономія волі на даний час є одним із ключових принципів регулювання відносин, ускладнених іноземним елементом у міжнародному приватному праві. Це і не дивно, оскільки разом із колізійним регулюванням, даний механізм дозволяє ефективно розпізнавати право, найбільш наближене до відносин сторін та їх волевиявленню. У доктрині вказується, що автономія волі може бути представлена як окремий випадок реалізації загального принципу про необхідність регулювання договору найбільш близьким правом¹. Саме тому залишається актуальним дослідження складного комплексу проблем, пов'язаних з належною реалізацією та оформленням автономії волі сторін зовнішньоекономічного договору, що супроводжується укладанням відповідної угоди про вибір права (як правило, у складі основного договору).

Слід наголосити, що більшість досліджень у даній сфері стосуються, з одного боку, аналізу сутності автономії волі сторін як принципу міжнародного приватного права², його співвідношення з колізійним регулюванням і, з іншого боку, розгляду особливостей реалізації автономії волі, її меж³ та її застосовності в цілому. У цій статті ми б хотіли зосередитися на іншому, менш очевидному, але настільки ж значимому питанні – правовій кваліфікації самої угоди про вибір права (пошуку права, що застосовується до таких угод). Відповідно до пункту 6 частини 1 статті 1 Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 року, правова кваліфікація – це визначення права, що підлягає застосуванню до правовідносин з іноземним елементом. Визначення застосовного права, як головна колізійна проблема, стосується як матеріальних відносин сторін, так і певною мірою відносин, пов'язаних з автономією волі і угодою про вибір права, зокрема, можливості вибору права та дійсності укладеної угоди про вибір права. У зв'язку з цим, правова кваліфікація укладеної угоди про вибір права є важливою проблемою, що вимагає свого дослідження.

У науці міжнародного приватного права суть та шляхи вирішення проблеми кваліфікації угод про вибір права повною мірою не досліджені. Чинне законодавство України також не містить чіткого підходу до визначення правопорядку, застосовного до суті і форми угоди про вибір права. У зв'язку з цим, актуальним є теоретичне обґрунтування правової кваліфікації «автономної» угоди про вибір права, а також пошук ефективних способів рішення даної проблеми. Поняття та окремі питання застосування автономії волі досліджувалися такими вченими як: А. В. Асосков, А. Батіфоль, А. С. Довгерт, С. М. Задорожна, В. І. Кісіль, С. М. Лебедев, Л. А. Лунц, П. Лягард, П. Майер, О. Л. Маковський, Ю. Д. Притика, Л. Раапе, А. А. Рубанов, В. Л. Толстих, Н. В. Тригубович, Д. Чешир та іншими науковцями.

Метою цієї статті є обґрунтування необхідності правової кваліфікації угод сторін про вибір права як необхідної умови застосування обраного сторонами права і пошук обґрунтованих шляхів вирішення даної проблеми.

Законом України «Про міжнародне приватне право» (далі – Закон) у п. 5 ч. 1 ст. 1 передбачено, що автономія волі – це принцип, згідно з яким учасники правовідносин з іноземним елементом *можуть* здійснити вибір права, що підлягає застосуванню до відповідних правовідносин з іноземним елементом. Відповідно до ч. 1 ст. 5 Закону такий вибір здійснюється у випадках, *передбачених законом*. По суті, угода про вибір права

є специфічним приватноправовим договором, спрямованим на регулювання договірних прав та обов'язків сторін обраним суб'єктами правопорядком. Чому ж тоді колізієне регулювання угоди про вибір права (застосовного до нього правопорядку) не міститься у відповідній статті розділу VI «Колізієні норми зобов'язального права» Закону України «Про міжнародне приватне право» (поряд з іншими, більш типовими, видами договірних угод)? На наш погляд, це пов'язано з трьома причинами. По-перше, угода про вибір права, звісно, не є типовим договором, пов'язаним з товарами, роботами або послугами (як більшість договірних конструкцій, вказаних у ч. 1 ст. 44 Закону «Про міжнародне приватне право»), будучи засобом оформлення волевиявлення щодо вибору компетентного правопорядку. По-друге, пропоновані законодавцем критерії шляхом посилання до права сторони «вирішального виконання» не можуть бути прийнятними і рекомендованими для угоди про вибір права, оскільки не залежать від співвідношення договірних прав та обов'язків сторін. По-третє, критерії принципу найбільш тісного зв'язку щодо угоди про вибір права є специфічними у порівнянні з матеріальною основою правовідносин і непридатними, оскільки відносини сторін щодо вибору права чітко не прив'язані до якогось конкретного правопорядку.

Таким чином, проблема правової кваліфікації угоди про вибір права полягає в тому, що, з одного боку, визначення застосовного до цієї угоди права є необхідною передумовою матеріального регулювання; з іншого боку, застосовне до такої угоди (і до процедури вибору права в цілому) право може відрізнитися від матеріального права, що регулює відносини сторін. Вважаємо, що рішення даної проблеми дає відповідь на такі найважливіші питання: а) допустимість автономії волі; б) межі вибору застосовуваного права; в) форма угоди про вибір права. У науці і на практиці на даний момент відсутнє єдине розуміння суті і, що важливіше, способів оптимального вирішення цієї ситуації. Варто відразу зробити застереження, що далі в цій статті нами буде приділено увагу першому аспекту проблеми – праву, що визначає допустимість (а значить, і межі) автономії волі та дійсність (точніше, виконувальність) угоди про вибір права.

Може здатися, що угода про вибір права в цілому, а також можливість укладення такої угоди, його зміст і форма, регулюється обраним сторонами правом, адже, як правило, право обирається сторонами в цілому і стосується всіх прав і обов'язків сторін. Але вивчення ст. 47 Закону щодо сфери (об'єму) дії права, що обирається сторонами дозволяє зробити висновок, що законодавець не включає до неї питання укладення і дійсності угоди про вибір права. Подібні за змістом положення містяться і в ст. 1215 Цивільного кодексу Російської Федерації. Деяку інформацію дає ч. 1 ст. 43 Закону, де зазначено, що сторони можуть обрати право, що застосовується до їх договору, крім випадків, коли такий вибір прямо заборонений законами України. Опосередковано з даного положення можна дійти висновку, що угода про вибір права відповідно до українського Закону регулюється українським правом. Отже, якщо спір буде розглядатися судом України (який застосовує колізієні норми тільки *lex fori*) правова кваліфікація укладеної сторонами угоди про вибір права буде здійснюватися відповідно до права України. Зв'язок застосовного до «автономної» угоди права з державою суду видається логічним, однак не може бути повним рішенням розглянутої проблеми. Адже, як згадувалося вище, мова йде не тільки про допустимість автономії волі (ст. 5, 43 Закону), а й про її межі, а також форму угоди про вибір права.

У зв'язку з цим, є підстави стверджувати, що проблема кваліфікації права, що застосовується до автономії волі сторін у чинному законодавстві не є вирішеною. У науці міжнародного приватного права справедливо вказується, що «право суду є природньою точкою відліку для визначення допустимості колізієного вибору за угодою сторін», оскільки для державного суду єдиним джерелом, що відкриває шлях до застосування іноземного права, є вітчизняне міжнародне приватне право⁴ (як *lex fori*). На наш погляд, поряд із цим, угода про вибір права близько пов'язана з місцем її укладення, а також із матеріальним правом, якому сторони підпорядкували свої відносини за договором (по суті – зі змістом самої угоди про вибір права).

У доктрині можна простежити існування як трьох основних підходів до проблеми кваліфікації угоди про вибір права. Перша група вчених⁵ пов'язує регулювання угоди про вибір права з правом суду, що розглядає спір. Однак на момент укладення зовнішньоекономічного договору, невідомо, яким судом розглядатимуться можливі суперечки, та й надалі таких спорів може бути кілька, що розглядатимуться в декількох державах. Крім того, спір може слухатися не державним судом, а міжнародним комерційним арбітражем, що також не свідчить про безспірність даного підходу. Такий варіант вирішення проблеми, що розглядається, зручний суду, однак фактично може позбавити сторін основної переваги автономного вибору права – передбачуваності і визначеності регулюючого права, оскільки в момент укладення угоди про вибір права неможливо зрозуміти, якому правопорядку підпорядковується зроблений сторонами вибір.

Саме тому в науці з'явилася точка зору про те, що угода про вибір права регулюється тим же матеріальним правом, що й основні договірні відносини сторін, яку обстоюють Н. В. Тригубович та О. Ю. Малкін. Наприклад, якщо сторонами зовнішньоекономічного контракту здійснено вибір права Швейцарії – то допустимість автономії волі сторін, її межі та форма угоди про вибір права також повинні регулюватися правом Швейцарії. Може здатися, що ця точка зору дозволяє врегулювати правовідносини уніфіковано – оскільки і угода про вибір права, і сам спір у такому випадку будуть регулюватися одним загальним правом, обраним сторонами. Ще далі йде О. Ю. Малкін, який пропонує вважати угоду про вибір права допустимою, якщо вона дозволена правом, яке вибрали сторони, або правом суду⁷. Однак насправді така «уніфікація» призводить до ігнорування норм про автономію волі держави місця укладення угоди про вибір права і в подальшому норм права суду. Логіка даного підходу не витримує критики, оскільки норми, що визначають допустимість колізієного вибору (автономії волі сторін) відносяться саме до складу міжнародного приватного

(якому сторони змушені підкоритися), а не внутрішнього цивільного права (обраного сторонами в угоді про вибір права), у зв'язку з чим сторони не повинні мати можливість впливати на перше, визначаючи в угоді друге. Іншими словами, автономія волі передбачає можливість сторін вибрати внутрішнє цивільне право будь-якої держави, але не встановлює для них права змінювати приписи міжнародного приватного права будь-якої з держав, у тому числі щодо допустимості меж автономії волі.

Третій підхід щодо визначення правопорядку, який застосовується до угоди про вибір права, полягає в підпорядкуванні його праву, яке об'єктивно повинно (буде) застосовуватися до відносин згідно з діючими колізійними нормами. У доктрині запропоновано регулювати угоду про вибір права нормами того права, яке застосовувалося б за відсутності такої угоди (Д. Чешир, П. Норт⁸). Однак дана точка зору також не може бути прийнята як правильна з огляду на те, що функціональне навантаження автономії волі полягає саме в «скасуванні» існуючих колізійних правил на користь обраного сторонами права. Крім того, часто угода про вибір права, яка укладається сторонами, не має жодного зв'язку з правом, яке застосовувалося б за відсутності автономії волі.

Проведене дослідження дає підстави зробити висновок, що при визначенні правопорядку, застосовного до допустимості і меж угоди про вибір права, не можуть ігноруватися ні право суду, що розглядає комерційний спір (або місце компетентного арбітражу, обраного сторонами), ні місце укладання угоди про вибір права (яке в більшості випадків збігається з місцем укладання договору). Це дозволить найбільш логічно враховувати об'єктивно значимі обставини, що мають найтісніший зв'язок з конкретною угодою про вибір права в конкретному спорі, що розглядається. Аргументувати дану позицію можливо двома доказами. По-перше, принцип найбільш тісного зв'язку є найбільш універсальним в міжнародному приватному праві, відображаючи прагнення до регулювання будь-яких відносин (у тому числі і тих, що виникають у зв'язку з автономією волі) максимально близьким до них правом. По-друге, право суду регулює автономію волі в кожному конкретному спорі не тільки тому, що це зручно судді, а й оскільки правова кваліфікація відносин з іноземним елементом (а значить і допустимість автономії волі) в конкретній справі завжди має індивідуалізований характер, що виявляється в необхідності її виконання саме на підставі *lex fori*.

Успішне вирішення проблеми кваліфікації угоди про вибір права є обов'язковою умовою застосування обраного сторонами права. Це стає очевидним у випадку, коли *lex fori* взагалі не передбачає автономії волі – тоді угода про вибір права є незастосовною в межах розгляду спору даним судом. Водночас серед існуючих способів визначення права, що застосовується до автономії волі сторін заслуговує на увагу варіант комбінованого використання декількох колізійних принципів на основі принципу найбільш тісного зв'язку, а саме врахування приписів права суду, що розглядає спір та права місця укладання угоди про вибір права, яким вчинення і зміст угоди про вибір права суперечити не повинні. Вважаємо, що розглянута в даній статті проблема потребує подальшого дослідження, що дозволить найбільш ефективно закріпити її законодавче рішення.

¹ Толстых В. Л. Международное частное право: коллизионное регулирование. – СПб.: Изд-во Р. Асланова «Юридический центр Пресс», 2004. – С. 119.

² Тригубович Н. В. Автономия воли в международном частном праве. Автореф. дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. – Саратов, 1999. – 25 с.

³ Задорожна С. М. Автономия сторін в міжнародному приватному праві. Автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. – К., 2006.

⁴ Асосков А. В. Определение права, примененного к различным аспектам соглашений о выборе права // Вестник гражданского права. – 2011. – № 2. – С. 77.

⁵ Raape Л. Международное частное право. – М., 1960. – С. 435.

⁶ Тригубович Н. В. Вказана праця. – С. 6.

⁷ Асосков А. В. Вказана праця. – С. 82.

⁸ Чешир Дж., Норт П. Международное частное право. – М.: Прогресс, 1982. – С. 252.

Резюме

Грамацький Е. М. Проблеми кваліфікації угод про вибір права у відносинах з іноземним елементом.

У статті аналізується проблема автономії волі в міжнародному приватному праві та звертається увага на різні аспекти визначення правопорядку, що застосовується до угод сторін про вибір права. Обґрунтовується, що правильне вирішення даної проблеми дасть відповідь на важливі питання про допустимість автономії волі, межі вибору застосовуваного права та форму угоди про вибір права.

Ключові слова: автономія волі, вибір права, кваліфікація, колізійна прив'язка, принцип найбільш тісного зв'язку.

Резюме

В статье анализируется проблема автономии воли в международном частном праве и обращается внимание на различные аспекты определения правопорядка, который применяется к соглашениям сторон о выборе права. Обосновывается, что правильное решение данной проблемы даст ответ на важные вопросы о допустимости автономии воли, пределы выбора примененного права и форме соглашения о выборе права.

Ключевые слова: автономия воли, выбор права, квалификация, коллизионная привязка, принцип наиболее тесной связи.

Summary

Gramatskiy E. M. Problems of qualification of agreements on choice of law within relationships with a foreign participant.

The article analyses the problem of autonomy of will in international private law, the author draws attention to the different aspects of law applicable to agreements on choice of law. It is inferred that proper solution of this problem should help to define admissibility of law choice by the parties, limits of the choice of the applicable law, form of agreement on choice of law.

Keywords: autonomy of will, choice of law, qualification, conflict of law, close connection principle.

Отримано 17.09.2013

УДК 347.91/95 (477)

М. П. КУРИЛО

Микола Петрович Курило, кандидат юридичних наук, доцент, завідувач кафедри, перший проректор Сумського національного аграрного університету

ЩОДО НЕОБХІДНОСТІ ПОДОВЖЕННЯ ОКРЕМИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ СТРОКІВ

Процесуальні строки – це проміжки процесуального часу, які обумовлені процесуальними нормами права чи на встановлення яких суд отримав дозвіл законодавця, у межах яких здійснюється охорона процесуального права суб'єктів судового процесу та із завершенням яких така охорона закінчується.

Зрозуміло, що успішне розв'язання завдань усіх видів судочинства безпосередньо залежить від часової впорядкованості їх процесуальної діяльності. Проте дані судової статистики свідчать, що у 2012 р. з порушенням процесуальних строків було розглянуто 85,4 тис. цивільних справ, 69,4 тис. адміністративних справ, 29 тис. господарських справ¹, що, звичайно, доводить неефективність правосуддя.

Разом із тим треба зазначити, що всі судові дії повинні здійснюватися не тільки оперативно, щоб уникнути затягування судових процесів, а й виважено та ґрунтовно, що вимагає певного процесуального часу.

Отже, визначення напрямів досягнення балансу між тривалістю розгляду справи по суті та об'єктивністю ухвалення судового рішення зумовлює актуальність нашого дослідження.

Питання процесуальних строків було предметом наукової уваги таких представників різних галузей процесуального права, як О. В. Адрійчук, Є. В. Васьковський, О. В. Ісаєва, В. Л. Ісаченко, А. Ф. Клейнман, О. Р. Михайленко, Є. А. Нефедьев, М. О. Сорока, В. І. Тertiшников, М. К. Треушников, С. Я. Фурса, М. С. Шакарян, М. Й. Штефан, К. С. Юдельсон та інших.

Проте можливість подовження окремих процесуальних строків не досліджувалася науковцями, незважаючи на нерідко об'єктивну неможливість їх дотримання.

Метою статті є визначення шляхів досягнення балансу між тривалістю розгляду справи по суті та об'єктивністю ухвалення судового рішення.

Плинність судових процедур чи настання певних юридичних фактів, наявність права чи його втрату, час переходу судового процесу від однієї його стадії до іншої регулюють процесуальні строки. Цивільний процесуальний кодекс України, даючи визначення поняття процесуальних строків, зазначає, що процесуальні строки – це ті строки, у межах яких вчиняються процесуальні дії (ст. 67 ЦПК). Цивільні процесуальні кодекси Болгарії (ст. 32)², Російської Федерації (ст. 107)³ взагалі не містять визначення поняття процесуальних строків. Натомість вони дають визначення їх видів і підкреслюють, що процесуальні строки встановлюються судом і законом. Така класифікація процесуальних строків є традиційною для процесуальної науки.

Установлення процесуальних строків для розгляду справи по суті має на меті забезпечити оперативне ухвалення судового рішення, яке відповідає фактичним обставинам справи. Слушною з цього приводу є думка Є. А. Нефедьева, який стверджував: «для того, чтобы дела не затягивались и чтобы не нарушалась последовательность процессуальных действий, закон указывает на время их совершения»⁴. Цілком підтримує цю думку і Є. В. Васьковський, який, визначаючи обмеження процесуальних дій у часі одним із принципів здійснення правосуддя, наголошував, що саме швидкість необхідна для правильності судових рішень⁵.

Проте у сучасній процесуальній науці йдеться не тільки про своєчасність розгляду справи, а й про всебічний, повний та об'єктивний розгляд, тому актуальним є питання щодо подовження певних процесуальних строків.

Зазначимо, що в судовій стадії розгляду справ, що починається з відкриття судового засідання, як правило, діють процесуальні строки, які встановлюються судом. При цьому межі таких строків встановлюються судом, виходячи із розумності та об'єктивної доцільності. Так, «у разі неможливості продовження роз-